

Приюляк С. І.,
м. Івано-Франківськ

МОДЕЛІ МІЖДЕРЖАВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТАХ СОЦІАЛІСТИЧНОГО ІНТЕРНАЦІОНАЛУ

В статті проаналізовані програмні положення Соцінтерну щодо базових принципів побудови міждержавних відносин та співпраці різних за рівнем розвитку країн у політичній, економічній, екологічній, соціально-культурній сферах. Досліджено ідеї світової соціал-демократії стосовно гармонізації системи міжнародних відносин.

Ключові слова: Соціалістичний інтернаціонал, соціал-демократія, міжнародні відносини, Франкфуртська декларація, Стокгольмська декларація принципів.

Соціалістичний інтернаціонал об'єднує партії і організації, що додержуються різних традицій, але поділяють спільну мету – демократичний соціалізм, а також основні цінності – свободу, справедливість, солідарність. Установчий Конгрес організації відбувся у 1951 році у Франкфурті-на-Майні. З того часу і до сьогодні Соцінтерн є активним суб'єктом міжнародних відносин. Серед міжнародних організацій, які об'єднують представників багатьох держав, міжнародна організація соціал-демократичних партій і рухів вирізняється, передусім, власною репрезентативністю. Хоча і ліберали, і християнсько-демократичні політичні сили, і консерватори, і представники інших політичних течій мають власні «інтернаціонали», Соцінтерн значно перевершує їх чисельністю та географією організацій-членів [8, с. 1].

Отож, будучи міжнародною організацією, Соціалістичний інтернаціонал апіорі мав мобілізувати та координувати зусилля соціал-демократичних партій та рухів з різних країн, поширювати та відстоювати власні цінності та ідеологію в міжнародних відносинах. Тому говоримо про наявність одразу визначеного курсу Соціалістичного інтернаціоналу на укорінення принципів та ідейних положень світової соціал-демократії щодо організації політичного, економічного, соціально-культурного життя на міжнародній арені, тобто на формування демократичного світового співтовариства [4, с.

16]. Основні принципи та цінності світової соціал-демократії могли б з успіхом виконувати цю роль для системи міжнародних відносин загалом. Зрозуміло, що, усвідомлюючи єдність світу та процесів у ньому, їхній вплив на національні країни, Соцінтерн одразу ж запропонував модель організації міждержавного співробітництва, згодом уточнював та деталізував її.

Протягом останніх двадцяти років світова економіка, технології, політика та соціальна сфера зазнали фундаментального перетворення. Трансформуються і форми та механізми співпраці держав у різних сферах, система міжнародних відносин в цілому. І тому важливо проаналізувати досвід діяльності Соціалістичного інтернаціоналу в сфері налагодження співробітництва між країнами, гармонізації міжнародних відносин, реакції на трансформацію світу на основі дослідження ідей та принципів організації, закріплених в програмних документах.

Суттєвий внесок у розробку цієї проблематики зробили і зарубіжні, і українські дослідники. Серед них: В. Болотнік, В. Голоперов, Л. Гонюкова, Р. Зайдельман, Й. Кендел, Г. Колодко, Р. Куперус, Т. Майер, В. Медведчук, С. Орлов, Н. Работяжев, В. Швейцер, Ф. Шульженко та інші. Роботи містять важливий фактологічний матеріал. У цих публікаціях критично, з високим рівнем об'єктивності й науковості досліджено основоположні ідеї світової соціал-демократії, визначено перспективи і шляхи розвитку для соціал-демократів, проаналізовано процес трансформації соціал-демократичної ідеології.

Водночас треба зазначити, що все ще не повністю розкрито особливості запропонованих Соціалістичним інтернаціоналом принципів організації міждержавних відносин, співробітництва різних за рівнем розвитку країн у трактуванні ідеологів Соцінтерну. Тому слід детальніше проаналізувати програмні документи Соціалістичного інтернаціоналу на предмет відображення в них принципів співпраці різних країн на міжнародній арені.

Метою статті є аналіз програмних положень Соцінтерну щодо базових засад організації співпраці різних за рівнем розвитку держав на принципах демократії в умовах трансформаційних процесів в політичній, економічній, екологічній, соціально-культурній сферах.

Зауважмо, що Соціалістичний інтернаціонал належить до тих організацій, які нечасто вдаються до зміни програмних документів. Адже за історію функціонування організації їх було прийнято лише два: Декларацію «Цілі і завдання демократичного соціалізму» 1951 р. та «Стокгольмську декларацію принципів» 1989 р. Треба зазначити,

що Декларація 1951 р. дозволила соціал-демократії по-новому після Другої світової війни, на новому теоретичному підґрунті підійти до розуміння свого призначення. У вступній частині документа обґрунтовано нову ідейну платформу соціал-демократії – «демократичний соціалізм», гостро розкритикований радянський соціалізм, а також політичні режими «народної демократії» у Східній і Центральній Європі [2, с. 90].

У підрозділах Декларації «Політична демократія», «Економічна демократія», «Соціальна демократія і культурний прогрес» та «Міжнародна демократія» зазначено, що утвердження загального миру є найважливішим завданням організації. Учасники соціалістичного міжнародного руху прагнуть соціальної справедливості, кращого життя, свободи і миру у всьому світі. Обов'язковими ознаками демократії в документі визначено принципи свободи слова, освіти, релігійних переконань, свободу виборів при загальному голосуванні, судову систему, що забезпечує відкритий процес в незалежних судах, партійний плюралізм і право на опозицію [11].

Крім того, в першому програмному документі Соцінтерну в статті 5 розділу «Міжнародна демократія» зафіксована позиція організації щодо міждержавної співпраці. В Декларації 1951 р. йдеться про те, що демократія має бути встановлена у світовому масштабі під міжнародним верховенством закону. А виконання цих умов, у свою чергу, мало б гарантувати національну свободу і права людини. Зазначено, що жоден народ не може вирішити свої економічні та соціальні проблеми самостійно. Так, перший програмний документ Соціалістичного інтернаціоналу містить тези про важливість співпраці різних за рівнем розвитку країн на основі добровільного співробітництва з метою досягнення соціал-демократичних цінностей у всіх куточках світу [4, с. 16].

Варто зауважити, що серед партій-учасників I Конгресу були представники соціал-демократії з різних держав, навіть з різних континентів. Разом було представлено 33 політичні партії, в тому числі кілька східноєвропейських «партій у вигнанні» [6, с. 117]. Крім того, заявлено представництво не лише європейських політичних партій досліджуваного ідейно-теоретичного напрямку, а й США, Канади, Японії, Індії [12]. Та в той період найвпливовішими членами Соціалістичного інтернаціоналу все-таки були західноєвропейські політичні партії. До речі, згодом історія довела їхню впливовість у власних державах. Багато з них очолили повоєнні уряди. Так, після Другої світової війни соціал-демократичні партії повсюди в Європі набули більшої довіри громадян порівняно зі своїми політичними

конкурентами, отримуючи на виборах в усіх країнах не менше третини голосів. Виняток становлять Франція та Італія, де відсоток був нижчий, адже там соціалістичні партії у повоєнний період одержували не більше як 10-15 відсотків голосів, бо значна частина виборців у цих країнах схильна була надавати підтримку місцевим комуністам [6, с. 109-110].

Також слід визнати, що питання збільшення географії організації за рахунок нових членів в час прийняття Декларації 1951 р. не було пріоритетним. Аж до 1970-х років значно більше уваги, якщо не повністю весь фокус ідеологів світової соціал-демократії, було зосереджено на кристалізації соціал-демократичних принципів, відмежуванні власної позиції від ідей соціалізму радянського зразка. Соціал-демократи мали втримати вплив на свій класичний електорат, розширити електоральне поле та прийти до влади з метою реалізації задекларованих програмових положень.

Окремо згадаємо особливості системи міжнародних відносин після Другої світової війни або так званої Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин. Адже робота Соціалістичного інтернаціоналу розпочалась саме тоді. На жаль, така система характеризувалась передусім нестабільністю. Створена в червні 1945 р. Організація Об'єднаних Націй не мала достатньо можливостей для ефективного розв'язання міжнародних проблем і попередження воєнних конфліктів [10, с. 50]. А вже в 1950-1960-ті роки можна говорити про розпал «холодної війни» та блокового протистояння. Ця тенденція однозначно вплинула на пріоритетні напрямки роботи Соціалістичного інтернаціоналу, його програмні положення та їхню трансформацію. Ще однією обставиною, яка мала істотний вплив на динаміку теоретичного оформлення та практичної діяльності соціал-демократів була міжнародна економіка з її періодами підйому та світовими кризами.

Та попри такі зовнішні обставини, світова соціал-демократія одразу заявила про важливість об'єднання зусиль різних держав для утвердження соціал-демократичних цінностей у системі міжнародних відносин, а також наполягала на тому, що досягнення соціалізму потребує участі в цій справі всіх і кожного. До речі, з точки зору авторів «Цілей і завдань демократичного соціалізму», завданням ідеології світової соціал-демократії є дати натхнення економічному, соціальному та культурному розвитку країн, які страждають від бідності, неграмотності, хвороб [4, с. 12, 17]. Звісно, що таке формулювання звучить здебільшого як етичне гасло, а не як програма дій. Все ж важливо, що проблеми рівноправності держав у системі

міжнародних відносин цікавили теоретиків Соціалістичного інтернаціоналу із самого початку. Адже бідність в одній частині світу – є загрозою для процвітання в інших його частинах. І згодом процеси економічної, політичної, культурної глобалізації лише довели істинність цієї тези.

Світова соціал-демократія пропонує власний механізм виправлення нерівності між країнами. Можна говорити про дійсно соціалістичне походження такого методу. Адже в документі йдеться, що демократія, процвітання та мир вимагають перерозподілу багатства в світі і збільшення виробництва слаборозвинених країн [4, с. 17]. Щодо другої вимоги, все зрозуміло: економічний розвиток є запорукою соціального, а отже, можливістю реалізації завдання соціал-демократії – покращення становища найманих робітників. А щодо принципу перерозподілу, який був в основі економічної та соціальної програми соціалістів в період формування цієї ідейно-політичної течії, то можна припустити, що ідеологи організації все ще вважали його одним із найефективніших інструментів для досягнення стабільності, демократії, економічної ефективності.

Автори «Цілей та завдань демократичного соціалізму» зійшлися на позиції, що ті держави, які мали надлишок (йдеться про кошти, товари) повинні були б добровільно його віддати тим країнам, які самостійно не здатні виробити достатню для власних громадян кількість необхідної для життя продукції. В ідеалі така допомога була б додатковим фактором економічного розвитку країн-реципієнтів, запорукою гармонізації міжнародних відносин. Але практична реалізація такого методу ускладнена відсутністю зворотного зв'язку слаборозвинених країн та країн-меценатів. Крім того, не існувало дієвого механізму контролю за ефективним використанням отриманої допомоги. Крім того, значно продуктивніше використовувати принцип взаємовигідного співробітництва, формування постійних соціоекономічних зв'язків. До речі, саме його згодом і запропонував Соцінтерн інструментом реалізації внутрішньої та зовнішньої політики [7, с. 144].

Треба зазначити, що Декларація Соціалістичного інтернаціоналу 1951 р. визначила курс на подальше формування засад міждержавного співробітництва для світової соціал-демократії. Адже в різні періоди багато партій соціал-демократичного напрямку були правлячими у власних державах, тому могли реалізувати певні ідеї на практиці. А в «Стокгольмській декларації принципів» Соцінтерн лише деталізував вже обраний напрям визначення пріоритетних принципів у сфері

співпраці між країнами та умов формування демократичного світового співтовариства.

Спершу варто згадати, що в другій половині ХХ ст. світова політична та економічна карта зазнавала змін. Отож, питання налагодження міждержавних зв'язків, співпраці в різних сферах не втрачало своєї актуальності, а лише набрало ваги. Адже програми стимулювання економічного і соціального розвитку так званих «країн Півдня» могли стати засобом стимулювання світової економіки взагалі [1, с. 320]. Взаємозалежність держав стала реальністю, і Соціалістичний інтернаціонал мав знайти відповіді на нові виклики часу. Згодом організація виконала це завдання в новій програмі дій.

Крім того, стрімке зростання кількості членів Соціалістичного інтернаціоналу з 1970-х років на вимогу дня висуває питання пошуку реалістичного механізму гармонізації відносин між представниками різних за рівнем розвитку, культурними пріоритетами країн всередині самого Соцінтерну. Адже і програми, і практична діяльність політичних партій-членів Соцінтерну більшості держав «третього світу» та країн розвиненого капіталізму були відмінними. Наприклад, Прогресивно-соціалістична партія Лівану захищала інтереси ліванських друзів, лейбористи Маврикію – індійську общину цього острова. Африканські партії (Сенегал, Буркіна-Фасо) мали риси локально-плеємінної системи власних країн. Внутрішня політика соціалістів в Домініканській республіці не вписувалась в традиційний соціал-реформізм, але влаштовувала праві сили [9, с. 27]. Слід було напрацювати оптимальну для всіх програму принципів та дій.

Результат процесу пошуку оптимальної ідейно-політичної та соціоекономічної платформи для Соціалістичного інтернаціоналу загалом та партій-членів організації зокрема в «Стокгольмській декларації принципів» організації виражений в дусі плюралізму та демократії. Адже зазначено, що Соціалістичний інтернаціонал, об'єднуючи у своїх лавах рухи, що мають багаторічну історію, є, проте, не наднаціональною централізованою організацією, а асоціацією незалежних партій, вірних спільним принципам, представники яких прагнуть навчатися один у одного, спільно сприяти поширенню ідей соціалізму, а також домагатися реалізації цієї мети на міжнародній арені [7, с. 145].

Один із розділів Декларації Соціалістичного інтернаціоналу 1989 р. повністю присвячений ідеям співробітництва різних за рівнем розвитку країн. Так, основним завданням Соцінтерн проголошує поєднання у власній діяльності традиційної боротьби за свободу, справедливість та солідарність з глибокою відданістю справі миру,

захисту довкілля та розвитку Півдня [1, с. 318]. Окреслено позицію та пропозиції діяльності з метою гарантій екологічної та технологічної безпеки. Адже для діяльності цієї міжнародної організації з 1970-х років характерний системний підхід до вирішення будь-яких питань. А початок глобалізаційних процесів вивів на порядок дня у міжнародній політиці проблеми рівноправності різних країн, гарантій миру та роззброєння, екологічного балансу та технологічної безпеки в рамках міжнародних відносин.

Без сумніву, зміцнення взаємовідносин між країнами Півдня і Півночі є важливим кроком на шляху до економічного прогресу. Соціалістичні виступає за формування під егідою ООН багатобічних інституцій, де представникам усіх держав мають бути надані рівноправні ролі. В документі зафіксовано тези пропозицій демократичних соціалістів для гарантій миру і розвитку. Серед іншого йдеться про необхідність спільними зусиллями вивести бідні країни зі злиднів. В «Стокгольмській декларації» зазначено, що особливо страждають від нестерпно великих боргів Африка та Латинська Америка. А виконання цього завдання дозволить пришвидшити процес роззброєння, сприятиме економічному росту для усіх держав. Хоча наврод чи такий логічний ланцюжок подій міг би коли-небудь стати реальністю. Адже виконання кожного із поставлених завдань вимагає від суб'єктів міжнародних відносин налагодження тісних зв'язків, абсолютної об'єктивності та навіть альтруїзму. Все ж успішне розв'язання цієї проблеми Соціалістичний інтернаціонал включає до найважливіших пунктів у стратегії соціал-демократів при розгляді ними широкомасштабних економічних змін на міжнародному рівні у період кризи й у перехідний період [7, с. 131–132, 144].

Так, процес інтеграції світового співтовариства матиме ціннісну вартість для соціал-демократів тоді, коли будуть виконані умови для демократичної інтеграції. Тобто надлишок має розподілятися справедливо між державами, всі учасники мають добровільно знаходити ефективне рішення конфліктів і проблем, повинні напрацювати і впровадити механізм розподілу влади та запобігання її узурпації. В цьому випадку можна говорити про існування умов для формування нової глобальної соціальної згоди [3, с. 399]. Разом з тим слід зберігати і гарантувати культурну, національну, релігійну автентичність для всіх і кожного. Тобто ідеї об'єднання, глобалізації розглядаються разом з тезами про гарантії індивідуальної свободи та індивідуальних цінностей. Цілком в дусі часу. Адже процеси глобалізації та індивідуалізації, відкриття кордонів та формування нових національних держав, поширення масової культури та

повернення до національних традицій і сьогодні актуальні та тісно переплетені у внутрішній та зовнішній політиці держав світу, більше того, у світогляді окремого індивіда.

Загалом, у Декларації принципів 1989 р. закріплено традиційні цінності соціал-демократії. У статті 9 зазначається: «Ті ж принципи та політичні зобов'язання, які завжди проголошував соціалізм, мають бути реалізовані» [7, с. 123]. В Стокгольмській декларації Соцінтерну визначено першорядні завдання для світової соціал-демократії на нове десятиріччя. Серед них – діяльність для гарантії безпеки людства, інтернаціоналізації економіки, широкого доступу всіх країн до інформації і нових технологій, розширення соціально-економічної і політичної співпраці між різними народами, охорони навколишнього середовища, забезпечення прав людини і соціальної справедливості. Документ орієнтований на етичний, гуманний підхід до обґрунтування політики.

Світова соціал-демократія в діючому в наш час програмному документі Соціалістичного інтернаціоналу висловилася за спільну міжнародну діяльність з метою заміни екологічно шкідливих продуктів і процесів альтернативними, що сприяють зміцненню природи. Потрібне проведення соціального діалогу та встановлення демократичного політичного контролю над умовами впровадження нових технологій [1, с. 320]. Аналогічним способом потрібно захистити людину від ядерної загрози й тієї небезпеки, що містять у собі хімічні речовини. З питанням екології, а точніше, захисту марнотратного використання природних ресурсів, переплітається проблема укладення угод з роззброєння. Адже такі угоди не тільки сприятимуть звільненню планети від загрози знищення, а й дозволять переадресувати ресурси в тому числі для здійснення програм економічного і соціального розвитку країн «третього світу», а не для виготовлення зброї.

Слід також звернути увагу на те, що Соцінтерн у Декларації 1989 р. підтвердив факт можливої і подальшої еволюції власних принципів. Адже ця міжнародна організація, як і партії – члени Соціалістичного інтернаціоналу, розвивають колісь обраний ними напрям поетапних змін у суспільстві. Багато з них впевнені, що така тактика – це не лише поступка прагматизму, а оригінальний альтернативний третій шлях [5, с. 32]. Крім того, з точки зору ідеологів світової соціал-демократії, кожен народ і кожне покоління мають визначати свої власні цілі [7, с. 127].

Підсумовуючи, треба сказати, що ідеологи Соціалістичного інтернаціоналу скурпульозно підійшли до проблеми напрацювання

механізмів співпраці різних держав на міжнародній арені. Адже сфера інтересів Соцінтерну все ж таки, в першу чергу – міжнародна політика. Так, в програмних документах організації йдеться про непохитність демократичних принципів у міждержавних відносинах, потребу співпраці економічно розвинених країн та країн, що розвиваються. Декларація 1989 р. деталізувала позиції Соціалістичного інтернаціоналу в цих питаннях, але загалом продовжила курс, взятий в попередній Декларації 1951 р. Особливу увагу в «Стокгольмській декларації» зосереджено на необхідності формування оптимальних принципів співпраці в економічній сфері з метою формування дієвої системи колективної безпеки, захисту навколишнього середовища та попередження поглиблення екологічної кризи, потребі соціального контролю над технологічним прогресом.

Література

1. Болотнік В. Ю. Специфіка впровадження концепції міжнародних відносин Соціалістичного інтернаціоналу «Південь-Північ» в її програмних засадах та європейській діяльності / В. Ю. Болотнік // Гілея (науковий вісник). – Вип. 6. – К. : УАН, 2006. – С. 317–325.
2. Гонюкова Л. Політичні партії як інститут державної політики та управління : теоретико-методологічний аналіз : [Монографія] / Л. Гонюкова. – К. : НАДУ, 2009. – 392 с.
3. Зайдельман Р. Інтернаціоналізм, регіоналізм і національна держава / Р. Зайдельман // Європейська соціал-демократія. Трансформація у прогресі [За ред. Р. Куперуса та Й. Кендела]. – К. : «Основні цінності», 2001. – С. 381–404.
4. От Женеви к Стокгольму: материалы конгрессов Социалистического интернационала / Отв. ред. Б. Орлов. – М., 1992. – Реферативный сборник. – Часть 1. – 157 с.
5. Примуш М. Соціал-демократія на сучасному етапі / М. Примуш // Нова політика. – 2002. – № 1. – С. 32–34.
6. Медведчук В. В. Дух і принципи соціал-демократії : українська перспектива / В. В. Медведчук // Світовий соціал-демократичний рух: розвиток, стан, організація. – К. : Основні цінності, 2000. – С. 106–121.
7. Медведчук В. В. Дух і принципи соціал-демократії : українська перспектива / В. В. Медведчук // Стокгольмська декларація. – К. : Основні цінності, 2000. – С. 121–147.
8. Швейцер В. Социнтерн «постбрантовского» периода: новый старт или финиш? / В. Швейцер // Современная Европа. Журнал общественно политических исследований. – 2004. – № 3. – С. 1–22.
9. Швейцер В. Я. Социалистический интернационал в меняющемся мире. 70-80-е годы / В. Я. Швейцер. – М. : «Международные отношения», 1988. – 174 с.

10. Шергін С. Відповідальність лідерів і доля аутсайдерів. Гострі колізії сучасної міжнародної системи в умовах глобалізації. / С. Шергін // Зовнішні справи. – 2006. – № 7. – С. 49–61.
11. Aims and tasks of democratic socialism. Declaration of the Socialist International adopted at its First Congress held in Frankfurt–on–Main on 30 June – 03 July 1951 [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticleID=39>.
12. Parties represented at the founding Congress of the Socialist International [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticleID=39&ArticlePageID>.

В статье проведен анализ программных тезисов Социнтерна, касающихся главных принципов построения межгосударственных отношений и сотрудничества разных по уровню развития стран в политической, экономической, экологической, социально-культурной сферах. Исследованы идеи мировой социал-демократии относительно гармонизации системы международных отношений.

Ключевые слова: Социалистический интернационал, социал-демократия, международные отношения, Франкфуртская декларация, Стокгольмская декларация принципов.

Ideas and recommendations of Socialist International, are investigational on forming of the main principles of intergovernmental relations. And also they are studied programmatic positions of Socialist International about collaboration of different after the level of development countries in political, economic, social and cultural life. The ideas of world social democracy are investigational on harmonization of the system of international relations.

Key words: Socialist International, social-democracy, international relations, Declaration of the Socialist International in Frankfurt-on-Main, Declaration of principles.

Притуляк Світлана Іванівна – аспірантка кафедри всесвітньої історії Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензент: проф. Чемшит О. О.